

Эргешов Т.

УЛУУ ЖЕҢИШКЕ – 70 ЖЫЛ

Эргешов Т.

70 ЛЕТ ВЕЛИКОЙ ПОБЕДЕ

T. Ergeshov

70 YEARS OF GREAT VICTORY

УДК: 947.36(575.35)



Бул макалада Улуу Ата Мекендик согушунун оор түйшүгү, катаал сыноосу жөнүндө айтылат.

**Негизги сөздөр:** согуш, тарых, баатыр, азык-түлүк, ядролук курал.

В статье рассматриваются сложные моменты во время Великой Отечественной войны.

**Ключевые слова:** война, история, герой, продукты питания, ядерное оружие.

The article discusses the difficult moments during the great Patriotic war.

**Key words:** war, history, eroi, food, nuclear weapons.

Жер шарындагы адам заттын өз ара мамилелеринин эң эле катаал, оор жоготууларга, кыйроого алып келүүчү мамилелери – бул согуштар. Азыркы мезгилдеги тарыхчылардын берген маалыматтары боюнча жалпы жер шарындагы жашап өткөн калктардын ортосунда адам-зат эс-тутумундагы чоң жана кичине согуштардан 14000 жолудан ашык согуш болгону тарыхта малым. Бул согуштардын ичинен акыркы жүз жылдыкта болуп өткөн Биринчи жана Экинчи дүйнөлүк согуштар тарыхта болуп өткөн согуштардын эң ирилеринен болгон. Биринчи дүйнөлүк согуштун келип чыгышы Европадагы ошол мезгилдеги ири мамлекеттердин ички жана тышкы карама-каршылыктарынан келип чыкса, Экинчи дүйнөлүк согуш фашизмдин пайда болушу менен келип чыкканы белгилүү. 1921-жылы ноябрда Италияда фашисттик партия түзүлүп, 1922-жылы бул партиянын лидери Бенито Муссолини (1883–1945) Италияда министрлер кабинетин түзүүгө уруксат алып, фашисттик өкмөт түзгөн. Ушундай эле жол менен 1933-жылы Германияда фашисттер Адольф Гитлердин (1889-1945) жетекчилиги менен бийликке келишкен. Фашисттердин бийликке келиши менен алгачкы күндөн баштап эле антикоммунисттик, анти-семиттик багытта активдүү иш жүргүзө башташкан.

Биринчи дүйнөлүк согушка (1-август 1914, 11-ноябрь 1918-жж.) Европа, Азия, Африка континенттеринен 38 мамлекет катышкан. Бул мамлекеттердин калкы 1,5 миллиардды түзгөн. Түздөн-түз согуш талаасында 74 миллион жоокер салгылашып, анын ичинен 10 миллиондон ашыгы курман болуп,

20 миллиондон ашык жоокер жарадар болгон (<http://to-name.ru/historical-events/1-mirovaja-vojna.htm>).

Адамзат тарыхындагы чоң масштабдуу, көптөгөн кыйроого алып келген согуш алааматы – Экинчи дүйнөлүк согуш (1-сентябрь, 1939, 2-сентябрь 1945-жж.) Бул согушка ошол мезгилдеги 72 мамлекеттен жер шарынын 80 пайыз калкы т.а. 1,7 миллиард киши катышып, жалпы согуш аракетин дүйнөнүн 40 мамлекетинин аймагында жүргөн. Согуш аракетин 3 континенттин аймагын, 4 океандын суусунда жүрүп, бир континентте (Япония) ядролук курал колдонулуп көптөгөн кыйроого, кийинки кесепеттерге алып келген. Биринчи дүйнөлүк согушка салыштырганда 5.5 эсеге согуш жүргөн аянт көп болгон. Жалпысынан 110 миллион адам согушка чакырылган, согушта курман болгондордун саны бир маалыматта 60-65 миллионду түзөт делсе, бир маалыматта 50 миллион деп жазылып жүрөт. СССР мезгилиндеги маалыматтарда каза болгондордун саны 20 миллионду түзгөн деп жазылса, азыр 21,78 миллиондон 30 миллионго чейин курман болгон деген маалыматтар бар. Кээ бир маалыматта так эле 27 миллион курман болгон деп да жазылган. ([https://ru.wikipedia.org/wiki/Вторая\\_мировая\\_война](https://ru.wikipedia.org/wiki/Вторая_мировая_война))

Экинчи дүйнөлүк согуштун мезгилинде СССРдин калкынын Улуу Ата Мекендик согушунун оор түйшүгү, катаал сыноосу Кыргыз Республикасынын калкына дагы түшкөн. Улуу Ата Мекендик согушта Кыргызстандан 365 миңден ашык жоокер салгылашып, 150 миңден ашыгы баатырларча курман болгон. Согуштагы эрдиктери үчүн 10 миңден ашык кыргызстандыктар орден жана медалдар менен сыйланган, анын ичинен 76 жоокер Советтер Союзунун Батыры деген наамга татыктуу болушкан. 28 жоокер Даңк орденинин үч баскычын тең алышкан. Бул согушта Советтик жоокерлердин Улуу Жеңишти камсыз кылуусунда Кыргызстандыктардын фронтко жалпы элдик жардамы чоң роль ойногон. Тылдагы калк согуш үчүн мал-мүлктөрүн, кымбат баалуу бумдарын, азык-түлүк жана кийим-кечектерин өз ыктыярлары менен топтоп жөнөтүшкөн. Коргонуу фонддору түзүлүп, Фрунзедеги СССР Мамлекеттик банкында № 14-эсеп ачылган. 1941-жылы августтан баштап бул эсепке 2 миллион 7 миң сом, сентябрда – 1 миллион 670 миң сом, октябрда – 1 миллион 579 миң сом калктан акча каражаты топтолгон. Жалпысынан жылдын аягында 9 миллион 90 миң сом акча, 38,9 килограмм алтын жана күмүш, 16 миллион 117 миң сомдук мамлекеттик заемдун облигациясы, 11862 центнер дан эгини, 2479 центнер эт, 1798 кг, май топтолгон.

1941-жылдын октябрь – ноябрь айларында Фрунзе областынын Сталин атындагы колхозунун мүчөлөрү «Күнөстүү Кыргызстан» деген истребительдердин эскадронун түзүү үчүн каражат топтоо демилгеси менен чыгып, Республикада күчтүү колдоого ээ болгон.

1941-жылы ноябрда Фрунзедеги эт комбинатынын жаштары «Кыргызстан комсомолу» аттуу танк колоннасын түзүү үчүн каражат топтоону баштап, республика боюнча колдоого алынып, 15 миллион сом акча топтолгон.

Азык-түлүк, кийим-кечелер түрүндөгү жардамдарды эсептебегенде жалпы чогултулган акча 93 танк, 186 даана согуштук самолёт жасоого жеткен. 1942-ж. аягында бул акчаларга жасалган танктар немецтик баскынчыларга сокку ура баштаган.

Жогорудагы жардамды уюштуруунун башында туруп, жалпы республикалык демилгелерди колдогондордун катарына ошол мезгилдеги Куршаб районунун Беш-Абышка айылындагы Ленин атындагы колхоздун башкармасы Кулматов Ороз жана ушул райондун Кызыл-Суу айылынын Селолук Советинин төрагасы Атабаев Жолдоштор болгон.

Кулматов Ороз 1942-жылы декабрь айында өзү башкарган Куршаб районунун Ленин атындагы колхозунун колхозчуларынан 50 миң сом топтоп жөнөткөн. Бул акча каражаты Кыргызстандын элинин атынан түзүлгөн «Советтик Кыргызстан» аттуу танкалык колоннаны түзүүгө жардам болгон. 1943-жылы октябрь айында Кыргызстандан партиялык, советтик, чарбалык жетекчилердин делегациясы түзүлүп, жасалган танктар Сталинград фронтунун жоокерлерине салтанаттуу түрдө тапшырылган. Ошол делегациянын ичинде Кулматов Ороз дагы болгону белгилүү. Натыйжада бул танкалык колоннанын катышуусу менен Сталинград, Донбасс, Ростов-на-Дону, Днепр, Харьков шаарлары бошотулган. «Советтик Кыргызстан» танкалык колоннасынын 22 жоокери эрдик көрсөткөндүгү үчүн жогорку мамлекеттик сыйлыктарды алууга татыктуу болгон. Бул танктарды айдап, фронтто салгылашкан жоокерлерден Кулматов О. Атабаев Ж. ыраазылык каттар көп жолу келген. Кулматов Ороз Ата Мекендик согушка берген жардамы боюнча Ленин ордени менен сыйланган. (Кыргыз Совет энциклопедиясы 5-том, 350-бетте).

Атабаев Жолдош – (1898–1970) – Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында тылдын фронтко жардамын уюштуруу демилгесин колдоп – 2-январь 1943-ж. 33 миң сом, 15-январь 1943-жылы 10 миң сом, 21-февраль 1943-жылы 5 миң сом Кызыл-Суу айылынын калкынын атынан, ошол эле айда өзүнүн жеке каражатынан 37 миң сом жөнөткөн (Ош областтык мамлекеттик архив, фонд №449, опись 1 дело №3).

Улуу Ата Мекендик согушта тылдын жардамын уюштурууга активдүү катышкандыгы үчүн январь 1943-жылы СССРдин Жогорку Башкы командачысынын атынан алкыш айтылган катын («Ленин жолу» газетасы 15-январь 1943-ж. №7 (635) алган.

Мындан тышкары 23-февраль 1943-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Президиумунун Ардак грамотасын, СССР Жогорку Советинин Президиумунун токтому менен «Улуу Ата Мекендик согуштагы – 1941–1945-жж. күжүрмөн эмгеги үчүн!» (с-№ 052706) медалы менен сыйланган. Мурдагы Куршаб районунун (азыркы Кара-Суу ) Беш-Абышка, Кызыл-Суу айылында жашаган калктын Улуу Ата Мекендик согушта активдүү катышкандыктарынын далили катарында 1989-жылы СССР Коргоо министринин атайын буйругу менен Кызыл-Суу айылына эстеликке коюу үчүн танк бөлүнүп берилген. Бул демилгенин ээси, танкты Украинанын Ермольник станциясынан поездге жүктөтүп, Кызыл-Суу айылына жеткирген Атабаев Жолдоштун небереси Жолдошев Таалайбек, Капарович болду. (Телеграмма № 62, от 01.05.89, 1/816. Войсковая часть-52682) Быйылкы Улуу Ата Мекендик согуштагы Совет элинин Улуу Жеңишинин 70 жылдык мааракесинде Атабаев Жолдоштун урпактарынын демилгеси жана алардын жеке каражаттарынын эсебинен ошол танктын айланасында жалпы Кызыл-Суу элинин Ата Мекендик согуштагы эрдиктери, кошкон салымдарына арналган тарыхый мемориалдык аянт ачылып, Кызыл-Суулук туугандарына белек болмокчу, мемориалдык аянт 2015-жылдын 9-майында ачылат.



**Сүрөттө:** Кара-Суу районунун Кызыл-Суу айылындагы Ж. Атабаевдин жеке каражатына жана анын жетекчилиги менен колхозчулардын топтогон акчасына жасалган Улуу Ата Мекендик согуштагы «Советтик Кыргызстан» танкалык колоннасынан берилген эстелик-танк.

#### Адабияттар:

1. Аттокуров С. – Промышленность Киргизии в годы великих битв. – Ф., 1975.
2. Великая Отечественная (Краткая иллюстрированная история войны для юношества. – М., «Молодая гвардия», 1975.
3. Керимбаев С.К. – Советский Киргизстан в Великой отечественной войне – 1941–1945. – Ф., – 1985.
4. Кыргыз Совет энциклопедиясы – том 5 том. 353- бет.
5. Осмонов Ө.Ж., Асанканов А.А.– Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы доордон азыркы мезгилге чейин) Б., 2003.
6. «Ленин Жолу» газетасы №7 (435), 15-январь, 1943-ж.
7. (<http://to-name.ru/historical-events/1-mirovaja-vojna.htm>).
8. ([https://ru.wikipedia.org/wiki/Вторая\\_мировая\\_война](https://ru.wikipedia.org/wiki/Вторая_мировая_война)).
9. Ош областтык Мамлекеттик архив – фонд № 449, опись 1-дело – 3.
10. Телеграмма войсковой части – №62, от 01.05.89. 1/ 816.
11. Жолдошев Т.К. – Өздүк архив.
12. Эргешов Т. – Өздүк архив.

Рецензент: кандидат исторических наук Маматов А.